

მერაბ კალანდიაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

დიმიტრი უზნაძე რომის პირველ იმპერატორ ოქტავიანუს-ავგუსტუსზე

(პირველი ნაწილი)

დიდი ხანია, გვანტერესებს უცნობი დიმიტრი უზნაძე. აქ, ცხადია, მხედველობაში გვაქვს მის მიერ ისტორიულ მეცნიერებაში შეტანილი წვლილი, რომელიც, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ფართო საზოგადოების თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდებოდა და შედარებით ნაკლებად იყო ცნობილი. ამიტომ მიზანშეწონილად ვცანით, შეგვევსო ეს ხარვეზი, სპეციალურად დავინტერესდით ამ თემით და ვცადეთ, საგანგებო შესწავლის საგნად გავვხება, ასევე, მივუძღვნით ერთი მონოგრაფია და რამდენიმე ათეული ნაშრომი, რომლებიც, უმთავრესად, ახალი ისტორიის საკვანძო საკითხებს და გამოჩენილ პიროვნებებს ეხებოდა. ამჯერად ვცადეთ, კვლევის არეალი გაგვეფართოებინა და მასში ერთი ახალი და საინტერესო სიუჟეტი ჩაგვეერთო, რომელიც ითვალისწინებდა დიმიტრი უზნაძის წვლილის გამორკვევას ძველი მსოფლიო ისტორიის, კონკრეტულად კი, ანტიკური ისტორიის, ძველი საბერძნეთის და რომის ისტორიის, შესწავლის სფეროში. საინტერესოა, რომ ეს გახლავთ ამ კუთხით საკითხის გაშუქების პირველი მცდელობა, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია და საშუალებას გვაძლევს, კიდევ ერთი ნაბიჯით წავინიოთ წინ ამ დარგში დიმიტრი უზნაძის წვლილის გაცნობიერების კუთხით. შესაბამისად, ამ სფეროში სულ უფრო ნაკლები თეთრი ლაქები დარჩება. ამ მიმართულებით პირველი ნაბიჯები უკვე გადავდგით [4; 5; 9;10], ამჯერად ვისაუბრებთ დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში რომის პირვე-

ლი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის (ქრისტეშობამდე 30 - ქრისტეშობის 14 წელი) მმართველობის გაშუქებაზე. აღნიშნულ საკითხს ქართული კონტექსტი გააჩნია, რაც სიახლეა და მისი გაშუქების პირველ მცდელობად გვევლინება.

სათაურიდანაც კარგად ჩანს, რომ ნაშრომი ისტორიოგრაფიული ხასიათისაა და ცდილობს, გამოარკვიოს დიმიტრი უზნადის ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში რომის პირველი იმპერატორის, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის გაშუქების შუქჩრდილები და შეძლებისდაგვარად ახსნას მისი გამომწვევი მიზეზები.

ნებისმიერ საუკუნეს განასახიერებენ ადამიანები, განსაკუთრებით გამოჩენილი ადამიანები, ინგლისელი ისტორიკოსის, არნოლდ ტოინბის თქმით, „შემოქმედებითი უმცირესობა“. ამიტომ, ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს, ვცადოთ, გამოვარკვიოთ, თუ როგორ იყო გაშუქებული დიმიტრი უზნადის ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობა [18.73-84].

* * *

ჩვენ შევიმუშავეთ საქართველოში ძველი მსოფლიო ისტორიის შესწავლის განსხვავებული ხედვა, რომელსაც მკვეთრად გამოკვეთილი პოლემისტური მუხტი გააჩნია და მიზნად ისახავს, მეცნიერულად, არგუმენტირებულად გააბათილოს საბჭოთა წარმოდგენა, რომელმაც ფართოდ გაიდგა ფესვები ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში. ის უაღრესად ცალმხრივი, ტენდენციური, ყოველგვარ მეცნიერულ საფუძველს მოკლებულია, ძირშივე მცდარია, ძალზე ხისტად მიგვაჩნია და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ანტიეროვნული და არაპატრიოტულია. დღეს ძველი წარმოდგენა საბოლოოდ ჩამოიშალა, გაკოტრებულია და მან სრული ფიასკო განიცადა და, შეიძლება ითქვას, ისტორიული მეცნიერების გუშინდელი დღეა. შევე-

ცადეთ, ამ შეუსაბამობის გასწორებას სრულიად განსახვავებული აქცენტების ხაზგასმით და, ამავდროულად, სულ სხვა ღირებულებები დავსახეთ პრიორიტეტულად. საბჭოთა მიდგომა იყო ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება. ამასთან, ვცადეთ, აღნიშნული საკითხის განხილვა პოლიტიკური განსჯის სფეროდან აკადემიური მსჯელობის საგნად გვექცია და ამ დარგის განვითარების სულ სხვა და გაცილებით უფრო ადეკვატური სურათი დაგვედო.

ძველი მსოფლიო ისტორიის შესწავლის საერთო სურათი და პერიოდიზაცია, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, საქართველოში გამრუდებული იყო. ჩვენ გარკვეული კორექტივები შევიტანეთ და დავაზუსტეთ ის. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიღწევების უსაშველოდ გაბუქვა წინამორბედების წვლილის გაბიბურების ხარჯზე ხდებოდა. განსხვავებული მიდგომის მთავარ თეზად ამ სფეროში 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წვლილის რეანიმაცია-რეაბილიტაცია გვევლინება. საბჭოთა წლებში ეს მონაკვეთი ამ დარგის განვითარებიდან ელიმინირებული, ამოღებული იქნა და საერთოდ გაქრა, გაუჩინარდა, თითქოსდა არც კი არსებობდა, მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვია. ჩვენ აღვუდგინეთ მას არსებობის უფლება, რომელიც საბჭოთა წლებში რეალურად ჩამორთმეული ჰქონდა და კუთვნილი ადგილი დავუმკვიდრეთ საქართველოში ამ დარგის განვითარების საქმეში. გამოდის, რომ ამ სფეროში საქმიანობა ქართული ისტორიოგრაფიას 1921 წელს, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, ნულიდან, ცარიელი ნიადაგიდან კი არ დაუწყია, როგორც ამას ხაზს უსვამდნენ საბჭოთა წლებში, არამედ მეტნაკლებად მომზადებული ნიადაგი დახვდათ, რომლის უგულვებლყოფასაც ამოდ ცდილობდნენ, უპირატესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით. ეს რეალობა ქართული საზოგადოების თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდებოდა. წინამორბედე-

ბის წვლილისადმი ინდიფერენტული დამოკიდებულება საბჭოთა ხანას ლაიტმოტივად გასდევს.

შევეცადეთ, გაგვევრცელებინა განსხვავებული მიდგომა საქართველოში ძველი ისტორიის აქტუალური საკითხების გაშუქებასთან დაკავშირებით და გამოჩენილი პიროვნებების მოღვაწეობაზე. ამჯერად რომის პირველ იმპერატორ ოქტავიანუს-ავგუსტუსს შევეხებით [6; 7; 8; 11; 12].

ამ კუთხით საკითხის გაშუქება საინტერესოა და ორი ასპექტი გააჩნია: ზოგადი, რომელიც ითვალისწინებს მოკლედ გავაღვენოთ თვალი ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობით დაინტერესებას საქართველოში, დაიდოს ამ საკითხის საერთო სურათი და კონკრეტული, რომელიც პირველის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან შემადგენელ კომპონენტს წარმოადგენს; გამოარკვიოს, თუ როგორ არის გაშუქებული დიმიტრი უზნაძის ძველი მსოფლიოს ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში რომის პირველი იმპერატორის, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობა. ეს უაღრესად მნიშვნელოვანია სულ სხვა და საინტერესო დასკვნების გასაკეთებლად და ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებული საერთო სურათის შესაქმნელად, ვიდრე საბჭოთა რეალობის დრო ხდებოდა.

დავიწყოთ პირველით. საქართველოში ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობით დაინტერესება სულაც არ ატარებდა ისეთ სწორხაზოვან, ერთგვაროვან ხასიათს, როგორც ეს საბჭოთა წლებში გვეგონა. საკითხი რთული და მრავალნახანაგოვანია. მან განიცადა საინტერესო ევოლუცია, ფერისცვალება, რომელსაც სამი ფაზა გააჩნია. თავდაპირველად იყო თავისუფალი აზროვნება, რომელიც ჩაანაცვლა ერთი ვინროდოგმატიურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიამ. დღეს ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს, აღადგინოს და განავითაროს თავდაპირველი ღირებულებები. ეს საკითხი მჭიდრო გენეტიკურ კავშირშია საკითხის პერიო-

დიზაციასთან და მას გვერდს ვერ ავუვლით. ჩვენი აზრით, ეს სწორი არ იქნება.

მიზანშეწონილი იქნებოდა, საქართველოში რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის დაინტერესება პირობით სამ პერიოდად დაგვეყო:

1. ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობით დაინტერესება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. მან, უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო მხოლოდ სკოლის სახელმძღვანელოებში მოასწრო ასახვა, დაწყებული საქმე დასრულებული არ ყოფილა. ჩანაფიქრის ბოლომდე მიყვანა, უბრალოდ, ვეღარ მოასწრეს. საქმე გვაქვს ამ საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომის წინაპირობასთან. ეს, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს. აქცენტი კეთდებოდა თავისუფალ აზროვნებაზე, მოვლენებისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. ამიტომ, როგორც აპოლოგეტური ტონი, ისე შეუფასებლობა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა;
2. ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობის გაშუქება საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში (1921-1991). მისი მოღვაწეობის შესწავლამ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ მკვეთრი მეტამორფოზი განიცადა, რაც ძნელია, მივიჩნიოთ თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, წინ გადადგმულ ნაბიჯად. ემპირიის, ფაქტოლოგიის დონეზე პროგრესი აშკარაა და ამის უგულებელყოფა, ცხადია, არ ივარგებს. ეს ერთ პლუსია. საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა კვლავ ძალაში რჩება, ეს მეორე პლუსია, მაგრამ ცალმხრივი ხასიათი შეიძინა და ერთი ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინ-

ნური იდეოლოგიის ყალიბში იქნა მოქცეული. საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის თეორიულ-მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, გაუფერულება ამის ლოგიკური გაგრძელებაა. ოქტავიანუს-ავგუსტუსისადმი დადებითი დამოკიდებულება საბჭოთა წლებში უფრო ხისტმა მიდგომამ ჩაანაცვლა, რაც ისტორიაში პიროვნების როლის შეუფასებლობის გამოძახილი იყო (კოვალიოვი 1958, მიშულინი, რედ. 1952, კოროვიკინი, 1982);

3. ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობის განხილვა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ის იწყება 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი და დღესაც გრძელდება. ქართული ისტორიოგრაფია ცდილობს, დაუბრუნდეს და განავითაროს ის საწყისი ღირებულებები, რომელიც გააჩნდა. კვლავ პრიორიტეტულად იქცა ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობისადმი დაბალანსებული მიდგომა, რაც ისტორიაში პიროვნების როლის რეაბილიტაციის გამოძახილია. სასურველი იქნებოდა, თუ მისი მოღვაწეობის პოპულარიზაციას უფრო მეტი ყურადღება მიექცეოდა. შეიძლებოდა მასზე ერთი სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის სტატია ან ნაშრომი დაწერილიყო.

საქართველოში ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის შესწავლის მთავარ ღირსებად საკითხისადმი წმინდა პრაგმატული, პრაქტიკული მიდგომა მიგვაჩნია. უმთავრესად, აქცენტი კეთდებოდა მისი ცხოვრების და მოღვაწეობის პოპულარიზაციაზე. მეცნიერული დატვირთვა გააჩნია ქართულ კონტექსტს, რომელიც ოქტავიანუს-ავგუსტუსის აღმოსავლურ პოლიტიკასთან იყო დაკავშირებული.

დაბოლოს, უნდა დავძინოთ, რომ განსხვავებული მიდგომის მთავარ წყაროდ გვევლინება 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოსული ძველი მსოფლიოს ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვა-

ნელოები. ეს ამ სახელმძღვანელოების ერთი პატარა, მაგრამ, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანი ნახნაგია, რომელსაც საგანგებო ყურადღება დავუთმეთ. ის საშუალებას გვაძლევს, ამ დარგის განვითარების გაცილებით უფრო ადეკვატური სურათი დაგვოდოთ, ვიდრე ეს აქამდე იყო. მისი წყაროთმცოდნეობითი დატვირთვა სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. ამიტომ ამ რაკურსისათვის გვერდის ავლა, ჩვენი აზრით, სწორი არ იქნებოდა [8].

* * *

ახლა, ალბათ, დროა, ვნახოთ, რა ვითარებასთან გვაქვს საქმე, როგორ აშუქებდა დიმიტრი უზნაძე თავის ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის ზეობის ხანას.

უწინარესად, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, შევიმუშავოთ სწორი მეცნიერული კრიტერიუმი, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, მეცნიერულად შევაფასოთ ამ საკითხში მის მიერ შეტანილი წვლილი. თავიდან ავიცილოთ ორივე უკიდურესობა, ამ თემაზე მისი მსჯელობის აპოლოგეტური შეფასება ან მისი შეუფასებლობა. ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, სადღაც შუაშია. შევეცადეთ, გამოგვეჩინა ეს საშუალებდო გზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, გამოვკვეთოთ, როგორც შუქი, ისე ჩრდილი და გამოვარკვიოთ მისი გამომწვევი მიზეზები. ეს გვესახება საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომად, აქ მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმი, ცხადია, საზომად არ გამოდგება. ასეთი მაღალი მიზნები მას უბრალოდ არ გააჩნდა, ეს ხომ სკოლის სახელმძღვანელოა. მას შემეცნებითი დატვირთვა და კულტურტრეგერული ფუნქცია აკისრია, მოკლედ, სადად მოუთხროს მონაფეებს რომის პირველი იმპე-

რატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის (ქრ. შობამდე 30 - ქრ. შობიდან 14) მმართველობაზე. ამ კულტურტრეგერულ მისიას მან, შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი. ეს მისი წარმატება იყო. სახელმძღვანელოს ეს მონაკვეთი საინტერესოა. ამ თემაზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობა ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მოსწავლე-ახალგაზრდობას კარგად დააკვალიანებს და რომის პირველი იმპერატორის, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობაზე ზოგადი წარმოდგენის ჩამოყალიბებაში დაეხმარება. მთავარი სწორედ ეს უნდა იყოს. ამ ინფორმაციის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. აქ ნიჰილისტური დამოკიდებულება უადგილო იქნებოდა და საბჭოთა მიდგომის წისქვილზე ასხამს წყალს. უკან საბჭოთა რეალობაში დაბრუნება დაუშვებელია.

განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ ჩვენი წყაროთმცოდნეობითი ბაზა მეტად მწირია. სკოლის სახელმძღვანელო – სულ ესაა, რაც გავაჩნია. რა თქმა უნდა, ეს ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ არის, მაგრამ სხვა არჩევანი არ გვაქვს, იმას უნდა დავჯერდეთ, რაც მოგვეპოვება. ცხადია, არ ივარგებს ამ მწირი ინფორმაციის შეუფასებლობა და ამ მხრივ პესიმიზმის საფუძველს ვერ ვხედავთ. ვცადეთ, ამ ძუნწ მასალაში ამოგვეკითხა, თუ როგორი შეიძლება ყოფილიყო დიმიტრი უზნაძის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოში ოქტავიანუს-ავგუსტუსისადმი დამოკიდებულება, რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობა. ვფიქრობთ, ასეთი ოპტიმისტური მიდგომა გაცილებით უფრო საინტერესო შეიძლება იყოს, ვიდრე სკეპტიკური დამოკიდებულება. ეს გზა ჩიხში მიგვიყვანს.

აქვე უნდა გამოვთქვათ, ჩვენი აზრით, კიდევ ერთი საინტერესო მოსაზრება. როგორც ჩვენ გვგონია, დიმიტრი უზნაძე ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობაზე იმაზე უფრო კარგად უნდა ყოფილიყო ინფორმირებული, ვიდრე ეს სახელმძღვანე-

ლოს ამ მონაკვეთიდან შეიძლება ჩანდეს. გამოვთქვამთ მეტად ფრთხილ ვარაუდს, რომ ეს ამ საკითხზე მისი ცოდნის მხოლოდ ერთი პატარა ნაწილი შეიძლება ყოფილიყო, რომლის ჩართვა სასკოლო სახელმძღვანელოში მიზანშეწონილად ცნო.

ჩვენ წინაშე დგას კონკრეტული ამოცანა, რომელსაც ორი მხარე გააჩნია. წმინდა ემპირული, ფაქტოლოგიური, რამდენად ჩახედული ჩანდა დიმიტრი უზნაძე ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობაში და მეორე თეორიული – მას შეფასებითი დატვირთვა გააჩნია და საკითხის განხილვას ისტორიოგრაფიულ მუხტს სძენს. ეს ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის განხილვის ლოგიკური გაგრძელებაა. მათ შორის მჭიდრო გენეტიკური კავშირი არსებობს. ისინი ურთიერთზემოქმედებენ და ერთმანეთს ვერ მოვწყვეტთ. ეს, ჩვენი აზრით, სწორი არ იქნება. მისი მმართველობის გაშუქების დროს კარგად მოჩანს რომის პირველი იმპერატორისადმი დიმიტრი უზნაძის დადებითი დამოკიდებულება. თხრობა შეიცავს შეფასებით მუხტს და ამ თემის განხილვას ისტორიოგრაფიულ დატვირთვას ანიჭებს, ასე გვესახება ჩვენ ეს საკითხი.

არ შეიძლება ორი აზრი არსებობდეს იმის თაობაზე, რომ დიმიტრი უზნაძე საკმაოდ ინფორმირებულია და აღნიშნულ საკითხში ჩახედულებას ამჟღავნებს, რაც ემპირული, ფაქტობრივი მასალის ცოდნის ლოგიკური შედეგია. ცხადია, ეს ძალიან კარგია და ამ თემაზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია, რაც მტკიცე საძირკველს ჩაუყრის ამ საკითხის განხილვას.

დიმიტრი უზნაძე იზიარებდა ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას, რომ ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობაზე დადებითი აზრი უნდა ჩანდეს. ცხადია, ეს ძალიან კარგია და ამგვარი კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება შემთხვევითი არ იყო. ჩვენი აზრით, ეს უმთავრესად ორ გარემოებასთან შეიძლება ასოცირდებოდეს. მიზეზი, უწინარესად, დიმიტრი უზნაძის მსოფლმხედველობაში უნ-

და ვეძებოთ. როგორც ჩანს, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობა ახლოს იყო მის პოლიტიკურ იდეალთან და მეორეც, მას კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული ისტორიაში პიროვნების როლის მნიშვნელობა, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია. ამგვარი დამოკიდებულება, ვფიქრობთ, სავსებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის ისტორიოგრაფიის მკაცრ მოთხოვნებს და ორი გარემოებით შეიძლება ავხსნათ. პირველ ყოვლისა, მასში 1918-1921 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკაში არსებული დემოკრატიული გარემოს გამოძახილი შეიძლება დავინახოთ, ხოლო, მეორე მხრივ, ის ევროპული, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსული ისტორიოგრაფიის ექოდ გაისმა. ემპირული, ფაქტობრივი, მასალის ფლობა და ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობისადმი სწორი, მეცნიერული დამოკიდებულების შეხამება ამ საკითხზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

დიმიტრი უზნაძის სახელმძღვანელოს ეს მონაკვეთი, ისევე, როგორც მისი სხვა სახელმძღვანელოები, არ წარმოადგენს ფაქტების მშრალ თხრობას და ფაქტების უბრალო გროვას. ასეთი სახელმძღვანელო, ცხადია, საინტერესო არ იქნებოდა, ამ მსჯელობას გააჩნია შეფასებითი დატვირთვა. ისტორიული ფაქტების გადმოცემასთან ერთად, სათანადო ყურადღება ეთმობა მათ შორის მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს, რაც, ცხადია, დადებითი მოვლენაა. ამავდროულად, უნდა აღინიშნოს, რომ თხრობას გააჩნია შეფასებითი მუხტი. შევეცადეთ, მასში ამოგვეკითხა, თუ როგორი იყო რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება. ეს სულაც არ არის რთული, პირდაპირ ზედაპირზე ძეგს, აისბერგის ზედა ხილულ ნაწილს წარმოადგენს და ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალეა. დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ეს არის და აქ სკეფსისი სრულიად უადგილოა.

დიმიტრი უზნაძემ თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოში რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობის სწავლების პოპულარიზაციის საქმეში. იგი, ფაქტობრივად, ალექსანდრე წერეთელთან ერთად საქართველოში აღნიშნული საკითხის გაშუქების ერთ-ერთ ინიციატორად მოგვევლინა. ეს იყო საქართველოში ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობის გაშუქების პირველი თუ არა, ერთ-ერთი პირველი მცდელობა მაინც, რაც იმჟამინდელი ქართული რეალობის ფონზე, როდესაც აღნიშნულ საკითხზე ქართულ ენაზე თითქმის არაფერი არ იყო დაწერილი, გარკვეულწილად წინგადადგმული ნაბიჯი იყო და ამაზე თვალის დახუჭვა უმართებულო იქნებოდა. ცხადია, ეს ამ საკითხში ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებულ საერთო ვითარებაზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ გვიყალიბებს. ეს მისი კიდევ ერთი კონკრეტული წარმატება იყო.

ამრიგად, ვფიქრობთ, საინტერესო სურათი იკვეთება. განსხვავებული მიდგომის მთავარ კვინტესენციად, დედააზრად გვევლინება აღნიშნულ საკითხზე საბჭოთა წარმოდგენის გაბათილება. ირკვევა, რომ ის საბჭოთა რეალობასთან კი არ ასოცირდებოდა, როგორც ეს საბჭოთა წლებში ეგონათ, არამედ თავის პირველ ნაბიჯებს დგამს 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში განხორციელებულ პირველ ღონისძიებებში. ამ წლებში გამოსული ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს. საესებით კანონზომიერად მიგვაჩნია, რომ საერთოდ ამ დარგის და კონკრეტულად ამ საკითხით დაინტერესების ათვლა იწყება დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ 1918 წლის 8 თებერვალს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნით (რომელმაც საქართველოს დამოუკიდებლობის უფერტიურად გაიჟღერა) და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენით. ასეთი იყო რეალობა, რომელიც, უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით

დიდი ხნის განმავლობაში ფართო საზოგადოების თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდებოდა. ასეთი იყო პოლიტიკური ნება.

* * *

დიმიტრი უზნაძე სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთს ორ ნაწილად ყოფს. თითოეული ნაწილი დაყოფილია ქვეთავებად: პარტიული ბრძოლა კეისრის სიკვდილის შემდეგ, ოქტავიუსი, მეორე ტრიუმვირატი, ტრიუმვირატის დაშლა და ბრძოლა ბატონობისათვის. მეორე ნაწილია იმპერატორების ხანა (რომის იმპერია 285 წლამდე). თავის მხრივ ის კიდევ დაყოფილია რამდენიმე ქვეთავად. მცირე შესავალს, რომელიც ისტორიულ ფონს ქმნის, მოყვება პირველი ქვეთავი, რომელიც, ბუნებრივია, ჩვენთვის საინტერესო საკითხს ეხება და რომის პირველი იმპერატორის ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობას აშუქებს: ოქტავიუსი, როგორც პრინციპსი, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობა, რომის საზოგადოება და ზნე-ჩვეულებები, ხელოვნება, ლიტერატურა, ფილოსოფია, ოქტავიანუს-ავგუსტუსის საგარეო პოლიტიკა.

ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთის გეგმასთან. რა შეიძლება ითქვას მასზე? ამ გეგმაში მიუღებელს ვერც ვერაფერს ვხედავთ, მაგრამ მისი შემდგომი დახვეწა, სრულყოფა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს. აქვე დავძენთ იმასაც, რომ ამ შემთხვევაში მეცნიერული პაექრობა პრინციპულ ხასიათს არ ატარებს და გემოვნების საკითხია. უწინარეს ყოვლისა, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ სასურველი იქნებოდა საკითხის უფრო კომპაქტურად დალაგება. ეს გაუადვილებდა მონაწიეებს მთავარი სათქმელის აღქმას. ხომ არ აჯობებდა ამ გეგმის გამარტივება და უფრო ტრივიალური სქემის მიხედვით დალაგება? ოქტავიანუს-ავგუსტუსის საშინაო და საგარეო პოლიტიკასთან მიმართებით ყველაფერი გაცილებით უფრო გამჭვირვალეა. ამ სა-

კითხვების ჩამონათვალი სწორედ აქ შევიდოდა. ასე ხომ არ აჯობებდა?

ეს გეგმა საგულისხმოა სხვა კუთხითაც. აქ კარგად ამოვიკითხავთ მინიშნებას ზოგადად იმპერიის პერიოდიზაციაზე და კონკრეტულად ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის პერიოდიზაციაზე. საკითხი ძალზე საინტერესოა და ამ კუთხით მისი გაშუქება ურიგო არ იქნება. მას გააჩნია ორი მხარე: ზოგადი, რომელიც დაკავშირებულია საერთოდ რომის იმპერიის პერიოდიზაციასთან და კონკრეტული, რომელიც ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის პერიოდიზაციასთან ასოცირდება. ამ თემაზე უზნაძის მსჯელობა, ვფიქრობთ, სავესებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის ისტორიული მეცნიერების მკაცრ მოთხოვნებს, რაც, ცხადია, ამ მონაკვეთის დადებით მხარეს წარმოადგენს. როგორც ჩანს, ის იზიარებდა ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულ მოსაზრებას რომის იმპერიის ორ პერიოდად დაყოფაზე. მათ შორის მიჯნად ასახელებდნენ 285 წელს, როდესაც იმპერატორის ტახტი დაიკავა დიოკლეტიანემ (285-305). აი, რას ვკითხულობთ დიმიტრი უზნაძის „სასკოლო სახელმძღვანელოში“: „მართალია, ქრისტემდე 30 წლიდან დაწყებული რომი მონარქიულ სახელმწიფოდ ითვლება, მაგრამ ნამდვილი მონარქია არსებითად ქრისტეს შემდეგ 285 წლიდან დაიწყო, როდესაც სამეფო ტახტზე დიოკლეტიანე ავიდა. მანამდე იმპერატორი გამოდიოდა, მაგრამ ამ ძალაუფლებას ხალხისგან იღებდა და სახელმწიფოს სენატთან ერთად განაგებდა, რომლის გვერდითაც თითქმის ყველა ძველი მაგისტრატურა განაგრძობდა არსებობას. დიოკლეტიანეს დროიდან დაწყებული კი რომში ნამდვილი აბსოლუტური ერთმეფობა დამკვიდრდა. ამგვარად, რომის იმპერიის ხანა ორ ეპოქად იყოფა დიოკლეტიანემდე და დიოკლეტიანეს შემდეგ“ (უზნაძე, 1919, 76). დიმიტრი უზნაძე აქ, რა თქმა უნდა, გულისხმობს პრინციპატს და დომინანტს, თუმცა თვითონ ამ ტერმინებს რატომღაც არ იყენებს და პერსონალის მიხედვით ყოფს დიოკლეტიანემდე და

დიოკლეტიანეს შემდეგ. ასეთ მარტივ, პრიმიტიულ დაყოფას აქვს არსებობის უფლება და მასში მიუღლებელ ვერაფერს ვხედავთ, თუმცა დაყოფა პრინციპატი და დომინანტი გაცილებით უფრო სერიოზული და მეცნიერული უნდა იყოს [16; 20].

მოტანილ ამონარიდში ყურადღებას იპყრობს კიდევ ერთი გარემოება, რომელსაც წმინდა მეცნიერული დატვირთვა გააჩნდა და ამ თემაზე დიმიტრი უზანძის მსჯელობის დადებით მხარედ გვევლინება. ვფიქრობთ, მეცნიერს კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული ის პრინციპული განსხვავება, რომელიც მმართველობის ამ ორ ფორმას – პრინციპატს და დომინანტს შორის არსებობდა. ცხადია, ეს ფაქტორი სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთის კიდევ ერთ დადებით მხარეს წარმოადგენს. ის იყენებს ტერმინს აბსოლუტიზმი, რაც, ჩვენი აზრით, ძნელია, მივიჩნიოთ წარმატებულად. ხომ არ იყო ეს საკითხის მოდერნიზაცია მის თანადროულ ყაიდაზე? ხომ არ სურს მეცნიერს, თანამედროვე პრინციპები მოარგოს ანტიკურ ეპოქას?

მეტად საინტერესოა კონკრეტულად ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის პერიოდიზაციის საკითხი. დიმიტრი უზანძე ემხრობოდა ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულ შეხედულებას ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობის ორ პერიოდად დაყოფის თაობაზე და იზიარებს იმ ისტორიკოსების მოსაზრებას, რომლებსაც მისი მმართველობის ამ ორ პერიოდს შორის მიჯნად ესახებოდათ ქრ. შ.-მდე 27 წელი, როდესაც მყარდება პრინციპატი და ოქტავიანუს-ავგუსტუსი ეწოდა. აქედან მოყოლებული იწყება რომის იმპერიის ისტორია [16; 20]. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია.

უნდა ითქვას, რომ სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთის მეორე (ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობა) და მესამე ქვეთავებმა (რომის საზოგადოება და მისი ზნე-ჩვეულებები) უკმარობის გრძნობა დაგვიტოვა და შესიტყვების სურვილი გავგიჩინა. არ არის გამორიცხული მისი შემდგომი სრულყოფა და დახვეწა. მივყვით თანმიმდევრობით. დავინყოთ მეორე ქვეთავ-

ვით. სასურველი იქნებოდა მასალის უფრო კომპაქტურად დალაგება, რითიც სახელმძღვანელო არაფერს წააგებდა და მხოლოდ მომგებიან ქულებს შეიძენდა.

უხერხულად გვეჩვენება ცალკე გამოყოფა და საუბარი ოქტავიუსის მოღვაწეობაზე. მთელი ეს მონაკვეთი სწორედ ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მოღვაწეობას შეეხება და, ჩვენი აზრით, ძალიან ზოგადი და კონკრეტულობის მოკლებულია.

ვფიქრობთ, იგივე შეიძლება ითქვას სახელმძღვანელოს მესამე ქვეთავზე „რომის საზოგადოება და ზნე-ჩვეულებები“. ორივე ქვეთავის სათაური არ შეეფერება შინაარსს და დაზუსტებას საჭიროებს. აქ საუბარი არაა რომის საზოგადოების ზნე-ჩვეულებებზე, რომელიც სულ სხვა ასოციაციებს აღგვიძრავს. ეს წინა მონაკვეთის ლოგიკური გაგრძელებაა. ამიტომ სასურველი იქნებოდა მასალის უფრო კომპაქტურად დალაგება და ამ ორი თავის გაერთიანება. ეს ნაბიჯი უფრო გამართლებული უნდა ჩანდეს. აქ საუბარია ოქტავიანუს-ავგუსტუსის დროს გატარებულ რეფორმებზე. სასურველი იქნებოდა მისთვის სწორედ ასე გვეწოდებინა.

დიმიტრი უზნაძე ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მმართველობაზე საუბარს იწყებს ცეზარის გარდაცვალების შემდეგ რომში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან. ეს ერთ-ერთი საინტერესო ქვეთავია. პარტიული ბრძოლა კეისრის სიკვდილის შემდეგ მეტად აქტუალური საკითხია. დიმიტრი უზნაძე ძალზე ლაკონურად, მაგრამ შინაარსიანად მოგვითხრობს ცეზარის გარდაცვალების შემდეგ შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. „კეისრის სიკვდილის შემდეგ რომში ისეთი გაურკვევლობა დამყარდა, რომ არავინ იცოდა, რა ექნათ. ერთი მხრივ, კეისრის მომხრეები შურის საძიებლად ემზადებოდნენ, ხოლო, მეორე მხრივ, მისი მოწინააღმდეგეები ირაზმებოდნენ. ამ მდგომარეობით ხელოვნურად ისარგებლა კონსულმა მარკუს ანტონიუსმა, რომელმაც ხელში ჩაიგდო კეისრის ქონება და ქალაქები. დანიშნა სენატის სხდომა და ორი პარტია შეა-

რიგა. სენატმა დაამტკიცა კეისრის ყველა განკარგულება და კანონი. გადანყვიტა მისი სახელმწიფო ხარჯებზე დაკრძალვა და ამასთან ერთად მისი მკვლევების უფლებებიც აღადგინა, მაგრამ კეისრის გასვენების დღეს ანტონიუსმა წარმოთქვა სიტყვა, რომელიც განსვენებულის მოღვაწეობას ეხებოდა. იგი მისი ანდერძის შესახებ ლაპარაკობდა. აღშფოთებული ხალხი კეისრის მკვლევებს მიუცვივდა და რამდენიმე დღის შემდეგ აიძულეს, რომიდან გაქცეულიყვნენ. ამის შემდეგ ქალაქი სრულად ანტონიუსის ხელში გადავიდა. ასეთი მოულოდნელი წარმატების უზრუნველსაყოფად ანტონიუსმა გადანყვიტა, კეისრის მკვლევები – ბრუტუსი და კასკა თავისი მომხრეებით სრულად მოესპო და რომში საბოლოოდ გაბატონებულიყო. ამ მიზნით მან 6000 მცველი გამოყო და გადანყვიტა, დიციმუს ბრუტუსისათვის გალია წაერთმია, მაგრამ რომში სწორედ ამ დროს კეისრის მემკვიდრე ახალგაზრდა ოქტავიუსი დაბრუნდა, რომელიც სწავლის მისაღებად საბერძნეთში იყო გაგზავნილი“ [18. 73] (მცირე განმარტება – ასო კ რუსულის გავლენის შედეგია).

უნდა ითქვას, რომ დიმიტრი უზნაძე არსებითად სწორად გადმოგვცემს ცეზარის გარდაცვალების შემდეგ რომში შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებას. ის საკითხში კარგად უნდა იყოს ჩახედული და ინფორმირებულობას ამჟღავნებს. ცხადია, ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია. მეცნიერი ხაზგასმით საუბრობს მარკუს ანტონიუსის აღზევებაზე და მის მიზეზებზე [16; 17; 20].

მოსალოდნელი იყო, რომ დიმიტრი უზნაძე ყურადღებას შეაჩერებდა მარკუს ანტონიუსის ბიოგრაფიაზე და ძალიან მოკლედ გააცნობდა ამის შესახებ მის მონაფეებს, მითუმეტეს, როცა მეორე მონაკვეთი დაასათაურა მისი სახელით. ენოდა ოქტავიუსი, მაგრამ ეს მონაკვეთი ოქტავიანუს-ავგუსტუსის ბიოგრაფიად, ალბათ, ძნელი იქნება, რომ მოვიაზროთ. სასურველი იქნებოდა მითითებულიყო მისი დაბადების თარიღი. ეს მოხდა ქრ.შ-მდე 63 წლის 15 მარტს, მითითებული არაა არც მი-

სი ცხოვრების წლები და არც მისი ზეობის ხანა, ამის გაკეთება კი სასურველი იყო. „იგი კეისრის დისწულის შვილი იყო. კეისარმა იგი იშვილა და, როგორც ჩანდა, თავის მემკვიდრედ ამზადებდა. აგებულებით ოკტავიუსი სუსტი იყო და ხშირად ავადმყოფობდა, მაგრამ, ბუნებრივი ნიჭის გარდა, მას მშვენიერი აღზრდა ჰქონდა მიღებული და უმაღლესი პოლიტიკური შორსმჭვრეტელობა გამოიჩინა. ანტონიუსი მას მტრულად შეხვდა და კეისრის ქონების მემკვიდრეობაზე უარი უთხრა. ოკტავიუსი მომხრეებს ეძებდა. კეისრის ვეტერანები მის მხარეზე იყვნენ. ამის გარდა იგი ციცერონს დაუახლოვდა და მისი შემწეობით სენატის სრული ნდობა მოიპოვა. როდესაც ანტონიუსი მისი გეგმის განსახორციელებლად გალიას გაემგზავრა, სენატმა ციცერონის წინადადების თანახმად ანტონიუსს ბრძოლა გამოუცხადა და მის სანინააღმდეგოდ გასაგზავნი ჯარის სარდლად ოკტავიანუსი დანიშნა, ბრძოლა ანტონიუსის დამარცხებით დასრულდა და ოკტავიანუსმა ჯილდოდ კონსულობა მოითხოვა. სენატი მას არაფრად აგდებდა და ცივი უარი შეუთვალა. მაშინ ოკტავიანუსმა სენატის მორჩილების ნიღაბი მოიხსნა და თავისი რვა ლეგიონით რომში შეიჭრა. ხალხმა იგი კონსულად აირჩია“ [18. 73-74].

ყურადღებას იპყრობს ამ ამონარიდის დასაწყისი, რომელიც ოკტავიუს-ავგუსტუსის, როგორც პოლიტიკოსის, შეფასების მცდელობად შეიძლება მივიჩნიოთ, რაც მხოლოდ დადებითი მოვლენაა. იკვეთება ოკტავიანუს-ავგუსტუსსა და ანტონიუსს შორის დაპირისპირების კონტურები. ცხადია, ეს ძალიან კარგია და ამ საკითხზე მისი ინფორმირებულობის ლოგიკური შედეგია. ის კარგად აცნობიერებდა რომის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მათ შორის დაპირისპირების მნიშვნელობას. მისი შემდგომი მსჯელობა ამის დასტური უნდა იყოს და საინტერესოა.

შემდგომ ქვეთავში საუბარია მეორე ტრიუმვირატზე. მითითებული თარიღის მიხედვით, ეს მოხდა ქრ.შ.-მდე 43 წელს. ცხადია, ეს ძალიან კარგია. „ამასობაში ანტონიუსმა საკმაოდ

დიდი ჯარი შეკრიბა და საომრად ემზადებოდა. ოკტავიუსი ადრევე შეუთანხმდა ანტონიუსს და კეისრის მეორე მიმდევართან, მისი (ე. ი. კეისრის – მ. კ.) ცხენოსანი ჯარის უფროსს ლეპიდუსთან ერთად კავშირი შეკრა. ამ სამთა კავშირის მიხედვით ამ სამმა პირმა მთელი რომის ბატონ-პატრონობა ოფიციალურად ხუთი წლის ვადით გაინაწილეს. ეს კავშირი რომის ისტორიაში მეორე ტრიუმვირატის სახელით არის ცნობილი და, როგორც ოფიციალური კავშირი, მისგან (ე. ი. პირველი ტრიუმვირატისგან – მ. კ.) ძირითადად იმით განსხვავდება, რომ ტრიუმვირობა ახლა თითქოს სახელმწიფო თანამდებობად გადაიქცა, რომელიც თითოეულ მოკავშირეს განსაზღვრული ვადით სახელმწიფო მართვა-გამგეობის ნაწილს ანიჭებდა. პროვინციები ტრიუმვირებმა შემდეგნაირად გაინაწილეს: აფრიკა, სიცილია და სარდინია ოკტავიუსს მიეცა, ორივე გალია – ანტონიუსს, ხოლო ისპანია და ნარბონა – ლეპიდუსს. თავისი გადაწყვეტილება ტრიუმვირებმა სახალხო კრებას დაამტკიცებინეს და შემდეგ თავისი მოწინააღმდეგეების განადგურებას შეუდგნენ. მათი პროსკრიფციები სულასაზე უფრო შეუბრალებელი აღმოჩნდნენ. მოკლე დროის განმავლობაში რომში მათ მეთოდური და სისტემური მკვლევლობები გაამეფეს. ორასი სენატორი (მათ შორის ციცერონიც) და ორი ათასი მხედარი შეუბრალებლად გამოასალმეს ნუთისოფელს“ [18. 74].

ეს მონაკვეთი არ წარმოადგენს ფაქტების უბრალო თხრობას. ყურადღება ეთმობა მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს. საინტერესოა, რომ ხაზგასმულია პირველ და მეორე ტრიუმვირატს შორის არსებული განსხვავება. ტრიუმვირატს შორის ტერიტორიების გადანაწილების საკითხზე ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს [17. 304; 20. 75]. აქ შეიძლება საქმე გვაქვს ფაქტობრივ გადაცდომასთან, რომელიც დიმიტრი უზნაძისათვის დამახასიათებელი არ გახლდათ.

სახელმძღვანელოში აქცენტი კეთდება მეორე ტრიუმვირატის აღმოცენების მიზეზებზე, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს,

რომ სახელმძღვანელო არ წარმოადგენს ფაქტების მშრალ თხრობას, ფაქტების ჩვეულებრივ გროვას. როგორც ჩანს, ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ მის შექმნას დიდად შეუწყო ხელი რესპუბლიკის მომხრეების გააქტიურებამ. „კეისრის ამ სამი მთავარი მემკვიდრის შეკავშირება იმ გარემოებამ გააადვილა, რომ რესპუბლიკის მომხრეებმა კასიუსის და ბრუტუსის მეთაურობით, აღმოსავლეთში დიდძალი ჯარი შეაგროვეს და საომრად ემზადებოდნენ. მათი მთავარი ბაზისი მაკედონია იყო და ოკტავიუსი და ანტონიუსი სწორედ აქეთ წავიდნენ. მთავარი ბრძოლა ფილიპთან მოხდა, სადაც ბოლოს და ბოლოს ტრიუმფირებმა გაიმარჯვეს. კასიუსმა და ბრუტუსმა, კატონ უტიკელისა არ იყოს, თავი მოიკლეს. ოკტავიუსი საშინელი სისასტიკით გაუსწორდა მტერს, სამაგიეროდ, თავისი ჯარისკაცები მეფურად დაასაჩუქრა.

უკანასკნელი იმედი რესპუბლიკის აღდგენისა მოისპო და ახლა საკითხი იმაშილა იყო, ვის უნდა შერჩენოდა ბატონობა, ოკტავიუსს თუ ანტონიუსს?“ [18. 74-75].

ყოველგვარად გაავამახვილებთ ორ გარემოებაზე, რომელიც ამ თემაზე მისი მსჯელობის დადებით მხარედ უნდა მივიჩნიოთ. დიმიტრი უზნაძე სწორედ გადმოგვცემს ფაქტებს, ზუსტად აფასებს მათ და აქედან სწორი დასკვნები გამოაქვს. სასურველი იქნებოდა, თუ მიუთითებდა ფილიპთან ბრძოლის თარიღს, ქრ. შ.-მდე 42 წელს, მაგრამ ასე არ იქცევა. ამაში მიუღებელს ვერც ვერაფერს ვხედავთ და მიგვაჩნია, რომ ამგვარ მიდგომასაც გააჩნია არსებობის უფლება. ჩვენ არ ვართ მომხრე სასკოლო სახელმძღვანელოს ისტორიული ფაქტებით გადატვირთვის. ამაში დიმიტრი უზნაძე ცამდე მართალია, მაგრამ მნიშვნელოვანი ისტორიული თარიღების მითითება, ალბათ, მაინც სასურველი იქნებოდა, ყოველ შემთხვევაში ჩვენ ასე გვგონია. როგორც ხედავთ, ამ შემთხვევაში კამათი პრინციპულ ხასიათს არ ატარებს და უფრო გემოვნების საკითხია. მან საკითხი ასე გადაწყვიტა, ჩვენ კი მას სულ სხვაგვარად ვუყურებთ.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ, მიუხედავად ოქტავიანუს-ავგუსტუსისადმი დიმიტრი უზნაძის კეთილგანწყობისა, მისი უზომო სისასტიკე შეიძლება არ მოსწონდა და როგორც პოლიტიკოსის სუსტ მხარედ ესახებოდა. ამიტომ დიმიტრი უზნაძის მოაზრება რომის პირველი იმპერატორის მხურვალე აპოლოგეტად, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და გადაჭარბებული შეიძლება იყოს. კატეგორიულად, ცხადია, არაფერს ვამტკიცებთ. ეს მხოლოდ ჩვენი ფრთხილი ვარაუდია. საინტერესოა, რომ ამ თვისებაზე ის ორჯერ ამახვილებს ყურადღებას, და ალბათ, ეს რალაცას შეიძლება ნიშნავდეს.

შემდგომ მონაკვეთში ტრიუმფირატის დაშლა და ბრძოლა ბატონობისათვის დიმიტრი უზნაძეს, ვფიქრობთ, კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული, რომ ოქტავიანუს-ავგუსტუსს და ანტონიუსს შორის დაპირისპირება იყო ბრძოლა პირველობისათვის და ამიტომ უშედავათო ხასიათს ატარებდა. აქ ის ეხება რამდენიმე საკითხს: პირველია ანტონიუსი აღმოსავლეთში, რაც ძალზე საინტერესო თემაა. „ფილიპთან ბრძოლის შემდეგ ანტონიუსი აღმოსავლეთში დარჩა და აქ ეგვიპტის საქმეებში გაერთო. იგი ძლიერ დაუახლოვდა თავისი მშვენიერებითა და მომხიბლაობით სახელგანთქმული ეგვიპტის დედოფალს კლეოპატრას და მასთან განცხრომით ცხოვრებაში დროს ატარებდა. ოქტავიუსი კი პომპეუსის შვილს, სექსტუს ებრძოდა, რომელსაც ხმელთაშუა ზღვაზე ძლიერი ფლოტი ჰყავდა და რომს დამშევას უქადდა. ბრძოლაში გამარჯვება ოქტავიანუსს დარჩა. სექსტუსი აღმოსავლეთისაკენ გაიქცა, სადაც იგი მოკლეს“ [18. 75].

დავინწყოთ იმით, რომ ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას კლეოპატრას არაჩვეულებრივ სილამაზეზე. ეს მოსაზრება შეიძლება გადაჭარბებული იყოს და არსებობს განსხვავებული აზრი, რომელსაც ასევე გააჩნია არსებობის უფლება. ის სულაც არ ყოფილა ისეთი მომხიბლავი, როგორც ამას ხაზს უსვამდნენ თანამედროვეები

და ისტორიკოსების არაერთი თაობა. „გრძელი ცხვირი ჰქონდა. ცეზარის და ანტონიუსის გულის მოგება, როგორც ჩანს, მან მოახერხა არა თავისი სილამაზით, არამედ საზრიანობით“.

მეორე სიუჟეტია მეორე ტრიუმვირატის დაშლის დასაწყისი. აქ აქცენტი კეთდება არა თხრობაზე, არამედ მიზეზებზე. მისი დასაწყისი იყო ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მიერ ლეპიდუსის ძლევა. „სექსტუსის დამარცხებამ ლეპიდუსი გააძლიერა, რადგან მისი (სექსტუსის – მ. კ.) სიცილიის ჯარი ამ უკანასკნელს (ე. ი. ლეპიდუსს – მ. კ.) შეუერთდა. გათამამებულმა ოქტავიუსს სიცილიის დათმობა სთხოვა, მაგრამ ოქტავიუსმა არ დაუთმო და მთელი მისი ჯარი თავის მხარეზე გადმოიბირა. ლეპიდუსი იძულებული შეიქმნა, ოქტავიუსის მოთხოვნით ტრიუმვირობაზე უარი განეცხადებინა და თავისი უფლებები მისთვის გადაეცა“ [18. 75].

ამ მონაკვეთის მესამე ამონარიდი, სწორედ, ოქტავიანუსს და ანტონიუსს შორის უმწვავეს დაპირისპირებას ეხება. უნდა ითქვას, რომ ამ დაპირისპირების დროს მისი სიმპათია სულ მთლიანად უფრო პროგრესული საწყისისაკენ იხრება და ოქტავიანუს-ავგუსტუსის მხარეზეა. როგორც ჩანს, ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და ოქტავიანუს-ავგუსტუსზე უფრო მაღალი აზრის ჩანდა. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთ დადებით მხარეს წარმოადგენს, რაც, ცხადია, ძალიან კარგია. ის ხაზს უსვამს, რომ მათ შორის დაპირისპირება შემთხვევითი არ იყო, ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა და პოლიტიკური ბრძოლის ლოგიკით იყო განპირობებული.

მათ შორის დაპირისპირების კულმინაციას, რა თქმა უნდა, წარმოადგენდა აქციუმის კონცხთან ბრძოლა ქრ.შ.-მდე 31 წლის 2 სექტემბერს. „ოქტავიანუსს და ანტონიუსს შორის შეტაკებას ახლა წინ ვერაფერი დაუდგებოდა. მაშინ, როდესაც ოქტავიანუსი ნამდვილ სახელმწიფო მოღვაწეობას ეწეოდა, ყველგან წესიერებას და მშვიდობას ამყარებდა. ანტონიუსი

თავის თავისა და კლეოპატრას სიამოვნების გარდა არაფერზე ზრუნავდა. მან იმდენი წინდაუხედაობაც კი გამოიჩინა, რომ თითქმის ყველა აღმოსავლეთის პროვინცია კლეოპატრას და მის შვილებს დაურიგა, თითქოს რომი აღარც კი არსებობდა. ასეთი გიჟური საქციელი თვითონ ოკტავიუსისათვის ხელსაყრელი შეიქმნა. იგი ანტონიუსს, ადრე თუ გვიან, სულერთია, უნდა შებრძოლებოდა და ახლა ამ ბრძოლის წარმოება მას რომის ინტერესების სახელით მოუხდებოდა, რასაც უკვე თავის-თავად თითქმის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. ბრძოლა აქციუმის კონცხთან მოხდა, რომელიც ოკტავიანუსის გამარჯვებით დასრულდა (31 წ.). ანტონიუსმა და კლეოპატრამ ეგვიპტეს შეაფარეს თავი. კლეოპატრა მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, რომ ანტონიუსი როგორმე თავიდან მოეშორებინა და ოკტავიუსს შერიგებოდა. მან მოტყუებით შეატყობინა ანტონიუსს, თითქოს თავი მოიკლა... ამ ამბის გაგებაზე ანტონიუსმა თვითონაც თავი მოიკლა, მაგრამ როდესაც კლეოპატრას ოკტავიუსის მოხიბვლის იმედი გაუცრუვდა, მანაც თავის მოკვლა გადაწყვიტა. ამბობენ შხამიან გველს ძუძუზე აკბენინა.

ამგვარად, რომის ერთადერთ ბატონად ოკტავიუსი დარჩა. მან დაასრულა ის პროცესი, რომელიც მარიუსის დროიდან დაიწყო და რომი მონარქიულ სახელმწიფოდ გადაიქცა“ [18. 75-76].

როგორც ვხედავთ, დიმიტრი უზნაძე ანტონიუსზე, როგორც პოლიტიკოსზე, არცთუ მაღალი აზრის უნდა ჩანდეს. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთ დადებით მხარეს წარმოადგენს. ის იზიარებდა ისტორიულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და ამ სამკედრო-სასიცოცხლო დაპირისპირებაში ოკტავიანუს-ავგუსტუსის წარმატება და მისი უშუალო კონკურენტის ანტონიუსის დამარცხება სავსებით მართლზომიერად ესახებოდა.

ლიტერატურა – REFERENCES:

1. გოგოლაშვილი, სენეკა, ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსები გ. ქავთარიას რედაქციით, თბილისი, 1998.
2. გოგოლაშვილი რ., ტიტუს ლავიუსი, რომაელი ისტორიკოსები გ. ქავთარიას რედაქციით, თბილისი, 1998.
3. ისტორია... 2010, ისტორიის შესახებ.
4. კალანდაძე მ., დიმიტრი უზნაძე, ალექსანდრე მაკედონელზე, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 1-2, თბილისი, 2020.
5. კალანდაძე მ., დიმიტრი უზნაძე, ჰანიბალზე, Scientio, 2 (ქართულ და ინგლისურ ენებზე), თბილისი, 2021.
6. კალანდაძე მ., ყველა სიკეთე საბჭოთა რეალობასთან როდი ასოცირდება, თბილისი, 2021ა.
7. კალანდაძე მ., საქართველოში ძველი მსოფლიო ისტორიის შესწავლის ძირითადი ეტაპები – ქართული დიპლომატია, ნელინდეული, 19, თბილისი, 2021ბ.
8. კალანდაძე მ., მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები (1918-1921) როგორც ამ დარგის წყარო, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 1(25), თბილისი, 2021გ.
9. კალანდაძე მ., დიმიტრი უზნაძე, კალიგულაზე და ნერონზე, კულტურის ისტორიის და თეორიის საკითხები, XXXVI, თბილისი, 2022.
10. კალანდაძე მ., დიმიტრი უზნაძე, მითრიდატე VI ევპატორზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი XVI საფაკულტეტო კონფერენცია, თბილისი, 2022ა.

11. კალანდაძე მ., საქართველოში წინაისტორიული ხანის შესწავლის საერთო სურათი და ძირითადი ეტაპები, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 26, თბილისი, 2022ბ.
12. კალანდაძე, მ., ტრიუმვირატი, დიმიტრი უზნაძე, ალექსანდრე ნერეთელი, გრიგოლ ნათაძე, ანალები, 18, თბილისი, 2022გ.
13. კოროვიკინი ფ., ძველი მსოფლიო ისტორია, თბილისი, 1982.
14. კოვალიოვი ს.ი., ძველი მსოფლიო ისტორია, თბილისი, 1954.
15. ლომოური ნ., იბერია და კოლხეთი ახ. წ. I-II საუკუნეების საერთაშორისო ურთიერთობებში, ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები, 1998.
16. სანიკიძე ლ., რომის იმპერია, თბილისი, 1984.
17. სანიკიძე ლ., კეისარიადა, თბილისი, 1989.
18. უზნაძე დ., მსოფლიო ისტორია, მე-2 შესწორებული და შევსებული გამოცემა, ნაწილი 3, რომი, ქუთაისი, 1919.
19. ქავთარია გ., რომის ისტორია, ნაწ. 1, თბილისი, 2016.
20. ქავთარია გ., რომის ისტორია, ნაწ. 2, თბილისი, 2020.
21. ყაუხჩიშვილი თ., ძველი ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, თბილისი, 1976.
22. ყაუხჩიშვილი თ., სტრაბონის გეოგრაფია, ცნობები საქართველოს შესახებ, თბილისი, 1957.
23. ძველი მსოფლიო ისტორია, ა. ვ. მიშულინის რედაქციით, თბილისი, 1942.
24. Гаи Светони Транквилл, жизнь двенадцати Цезарей, Москва, 1991.
25. Момзен Т., История рима.т. 5. Провинции от Цезари до Диоклетиана, 1949.

MERAB KALANDADZE

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

**DIMITRI UZNADZE ON ROMAN
EMPEROR OCTAVIUS AUGUSTUS**

Summary

We continue to cover Dimitri Uznadze's contribution to historical science, specifically, to the study of ancient world history. Now we will touch on how the work of the first Roman emperor Octavius Augustus (63 BC – AD 14) was discussed in Dimitri Uznadze's first national textbook of ancient world history. In this regard, this issue has not been studied and the present paper is the first attempt to do so.

Dimitri Uznadze, in his first national textbook of ancient world history, naturally focuses on the rule of the Roman emperor Octavius Augustus. It is our goal to find out the problem of the topic mentioned in the manual and to explain its causes as much as possible.

Mainly, with the efforts of the totalitarian-Bolshevik regime, the general picture and periodization of the work of Octavius Augustus in Georgia was distorted. We tried to fix this discrepancy. The main theme of the illustrated approach is the resuscitation and rehabilitation of the contribution of the Democratic Republic of Georgia in this field in 1918-1921, which disappeared during the Soviet years. Such was the political will. Interest in the rule of Octavius Augustus in Georgia clearly goes beyond pure academic frameworks and is based on a sharply defined political claim. It can be conventionally divided into three periods:

1. Interest in the rule of Octavius Augustus in the Democratic Republic of Georgia of 1918-1921;
2. Elaboration of the work of Octavius Augustus in the Georgian historiography of the Soviet period (1921-1991);

3. Coverage of the activities of Octavius Augustus in Georgian historiography of the post-Soviet period. It begins in the early 90s, when the Soviet Union collapsed, and continues to this day.

Dimitri Uznadze's attempt to discuss the rule of Octavius Augustus in Georgian reality is the first, if not one of the first cases of doing so, and at the background of the Georgian reality of the period when almost nothing was written on this issue, it should be a step forward.

He wrote interesting short historical essays on Octavius Augustus, which fully met the requirements of the school textbook and can be considered successful in our opinion. It has more advantages than disadvantages. The fact that this is a school textbook in no way diminishes its importance.

We tried to answer two questions. How informed was Dimitri Uznadze about this issue and how did he evaluate it.

It can be safely said that Dimitri Uznadze showed a good insight into the rule of Octavius Augustus, which was obviously not accidental and is an echo of his knowledge of empirical, factual material.

Dimitri Uznadze tried to evaluate the work of Octavius Augustus from liberal positions and seemed to have a rather high opinion of his work. He shares the opinion expressed in the scientific literature and positively evaluates his management. The reason for such assessment is related to his worldview.

Such an approach, we think, would perfectly address the strict aspirations of the historical science of the beginning of the 20th century, and it echoed the European and, first of all, Russian historiography.

As the first coverage of the mentioned issue, naturally it could not be flawless, in our opinion, the subsequent improvement of some issues should not be excluded. We consider the discussion of foreign policy in the manual to be such. This topic is relatively less covered. One paragraph is devoted to it in the manual. This is obviously very little. In our opinion, the discussion of foreign and domestic policies in the manual requires some corrections. In the book, the discussion of domes-

tic policy occupies a larger place than foreign policy. Clearly, a more balanced approach would be desirable.

In this section of Dimitri Uznadze's textbook, the attitude towards the facts seems strange to us. This is shown by the fact that in one case he refers to historical facts, and in the other case he mentions it without a date. If we are talking about a historical event, it would be desirable to indicate the date. This is more logical. The selective principle is inconsistent and unacceptable.

This is how Dimitri Uznadze's school textbook describes the work of the first Roman emperor Octavius Augustus and its causes.